

TNC AKTUELLT

Årgång 18(1976):5

Tekniska Nomenklaturcentralen · Box 43 041 · 100 72 Stockholm · Tfn 08-84 04 90

VAD HÄNDER MED SVENSKA SPRÅKET?

En debattbok har nyligen kommit ut med titeln Vad händer med svenska språket? Som utgivare står Svenska Akademien, som bekant en av TNCs stödjare, och sammanställningen har gjorts av professorn i litteraturvetenskap Inge Jonsson. Motivet till utgivningen ges i ett behagligt utmanande förord av Akademiens sekreterare Karl-Ragnar Gierow, som erinrar om Akademiens allmänt kända insats för SAOB och SAOL m.m. och därefter skriver bl.a. följande.

Det är lätt att se, att dessa Akademiens ingripanden i mycket ringa utsträckning, om alls, är verksamma i den meningen att de utfärdar orubbliga regler för pennans och tungans rätta bruk. De vill inte tillrättavisa utan visa till rätta, för att anlita en tänkvärd pedagogisk distinktion hos Hans Larsson. De syftar mera till att utröna och klargöra språkliga sammanhang än till att hålla upp lagens tavlor för ett felande folk. Men var inte just detta meningen och är det inte just det som bäst behövs? Kanske. Om Akademien har föredragit hjälpredans syssla framför lagstiftarens och domarens beror emellertid detta varken på synnerlig anspråkslöshet eller på ett förlåtande sinnelag. Ett i verklig mening stadgat språk finns inte. Språkets omisskännligaste livstecken är dess förändringar. I den stund de upphör, är det på väg att förstummas. Ett fullpackat ordförråd med spikade betydelser och stabila böjningsmönster har bara de döda språken.

Med vad fog talar vi då om riktig svenska? Och varför är annan svenska oriktig? Vem anger en norm för det oavlatligt skiftande? Vad är en avart när arten är obeständig?

Att ha det allmänna språkbruket till rätt-snöre är att segla med en kompass som snurrar efter vind och våg. Om ett uttryckssätts spridning är dess legitimation,

INNEHÅLL

Vad händer med svenska språket.....	1
Vad händer med terminologin i Sverige.....	2
TERMDOK riktas utåt	2
Unesco-möte om INFOTERM.....	3
Notiser	3
TNC 37 Skrivregler	3
Projektarbete.....	4
Sort och kvalitet	4

följer som yttersta konsekvens att språkmodellen blir slentrian- eller cirkulärsvenska, alltså å ena sidan en fabrikatprosa som produceras dels i press, radio och TV, ofta under tidsnöd som förlåter mycket, förbättrar intet, dels i kungörelser och ämbetskrivelser, sällan foster av märkbar stilistisk skaparkraft. Vi rättar oss med andra ord efter det som ropar på rättelse.

Boken inleds med en dikt av Sandro Key-Åberg: Vem äger språket? I övrigt utgörs sammanställningen av prosainlägg. Bland de medverkande författarna kan nämnas Göran Palm, Greta Hofsten, Artur Lundkvist, Johannes Edfelt, Harald Wigforss, Ture Johannisson, Bertil Molde, Einar Selander, Carl Ivar Ståhle.

VAD HÄNDER MED TERMINOLOGIN I SVERIGE

Ett ökat medvetande om terminologins betydelse kan idag märkas hos många olika grupper i samhället. Det kan vara enskilda personer som känner behov av att hitta de rätta termerna, det kan vara företag, myndigheter och organisationer som behöver utredning och samordning av begrepp. Krav på ökad terminologisk aktivitet märks inte bara i Sverige utan även på många håll i världen, se t.ex. under **Unesco-möte om Infoterm** s. 3.

Terminologisk klarhet är en kvalitetsfråga väl värd att i konsumenternas intresse uppmärksammas mer än hittills. Detta resonemang har i Frankrike lett till särskild lagstiftning. Den franska lagen om användningen av det franska språket föreskriver att sådana termer skall brukas som garanterar konsumenten förståelighet (loi nr 75-1349 du 31 décembre 1975 relative à l'emploi de la langue française).

Det svenska terminologiarbetet sådant det bedrivs inom TNC har inte eftersträvat en likadan garanti. TNC räknar emellertid med att kunna bedriva sitt arbete ännu mer effektivt om, såsom aviserats, annan huvudman för verksamhetens finansiering inträder som resultat av den pågående SINFODOK-utredningen, där man bl.a. har att ta upp formerna för det statliga stödet av centralt terminologiarbete i Sverige.

Den statliga omsorgen tar sig uttryck i en bedömning som låter ca 5 % av SINFODOKs budget gå till terminologiarbete. En beräkning ger vid handen att SINFODOKs budget i sin tur uppgår till ca 10 % av anslaget till informations- och dokumentationsforskning (IoD) och denna bit utgör åter 4,2 % av det totala anslaget för forskning och utveckling (FoU) i Sverige.

Ett ökat behov av terminologisk aktivitet kan konstateras inte bara på de traditionella områdena teknik och naturvetenskap utan även inom medicin och mediceknik. Därmed förstärks också behovet av central samordning. En splittning av terminologiarbetet vore att dåligt utnyttja de resurser som lagts ner på att utveckla metoder för hantering av terminologisk information. Central insamling, bearbetning och samordning av termer är en förutsättning för att utfärdade rekommendationer skall kunna få så vidsträckt spridning som möjligt.

TERMDOK RIKTAS UTÅT

Efter ett årslångt projektarbete, grundat på tidigare utveckling, har direktåtkomst förverkligats i system TERMDOK. Det nya är att termposter, enstaka eller i grupp, kan sökas fram ur ett dataregistrerat material (en termbank) för presentation på dataskärm eller papper samt för ändring och återföring till termbanken. Systemet används vid redigering av ordlistor men är också ett viktigt hjälpmedel i den utåtriktade upplysningsverksamheten.

Närmare besked om mekanismen och de överväganden som styrts dess framväxt ger en serie nyhetsblad som tillsammans med en sammanfattande beskrivning kan beställas skriftligt från TNC under namnet Information om TERMDOK.

Här skall kort beskrivas hur de nya möjligheterna kan och bör utnyttjas. Även om utvecklingen redan under en följd av år gett gradvis ökade rationaliseringsvinster i TNCs verksamhet är det först nu som förutsättningar skapats för en ändring i de utåtriktade tjänsterna. Samtidigt är det långt ifrån klart i vilka stycken en sådan ändring är önskvärd. Är det exempelvis försvarbart att ägna resurser åt metoder för telekommunikation med termbanken så länge huvuddelen av de rådsökande inte har tillgång till den nödvändiga mottagningsutrustningen. Bör inte TNC också av andra skäl slå vakt om den mänskliga förmedlingen även vid rutinfrågor. Hur skyddas anslutet termmaterial bäst mot missbruk av olika slag. Problemen är många på vägen mot det odiskutabla målet: att snabbt, enkelt och billigt föra ut rätt terminologisk information till den slutliga användaren var denna än befinner sig.

Anslutning

I dialog med intressenter söker TNC uppnå lösningar på de frågor som nu erbjuder sig. Längst har man kommit när det gäller formerna för anslutning av terminologiskt material till system TERMDOK. I utkast finns såväl allmänna bestämmelser som vägledande kostnadsberäkningar. Som princip förs fram att TNC inte tar ut någon anslutningsavgift utan endast söker täckning för den tekniska driften. Vidare slås fast TNCs rätt att i sin egen verksamhet utnyttja anslutet material och varje intressents rätt att skydda eget material i termbanken mot publicering av annan intressent.

Anslutning är genomförd eller föremål för förhandling med Televerket, Spri, Försvarets Materielverk och SIS med fackorgan. Värt att notera är Televerkets uttalade ambition att nedbringa andelen eget unikt material i termbanken genom att uppmuntra övertagande av de egna definitionerna i TNC-serien eller i svensk standard.

Anslutningen ger intressenten tillgång till TERMDOKs flexibla metoder för redigering och presentation av termposter. Vidare kan överenskommelse träffas om insatser av TNC vid avstämning av materialet mot fastställd terminologi.

Spridning

Ojämförligt störst allmänt intresse har dock spridningen av terminologisk information. Många frågar i dessa dagar hur kan just jag dra nytta av den nya tekniken. Svaret har redan antytts. Ring eller skriv till TNC. Fråga slussas liksom tidigare till rätt person. TERMDOK kopplas in i den utsträckning hanteringen därigenom blir mer rationell.

Den dag frekvensen av frågor till TNC motiverar ett mer direkt ingripande av tekniken i upplysningsverksamheten kommer detta att förverkligas.

UNESCO-MÖTE OM INFOTERM

I juni i år hölls i Wien ett UNESCO-möte där Infoterm (se TNC-Aktuellt 1974:5, 1975:3, 1975:5, 1976:4) diskuterades. Beslut om detta möte hade fattats i UNISIST Steering Committee, oktober 1975, och avsikten var att göra en utvärdering av Infoterms arbete samt att dra upp riktlinjer för framtiden.

Här ges punktvis en sammanfattning av de observationer rörande terminologin idag som gjordes i diskussionerna:

- man märker en ständigt växande medvetenhet om terminologins betydelse hos allt flera människor
- man kan urskilja tre huvudgrupper bland dem som behöver terminologisk information: fackmän, lingvister och informationsspecialister
- utarbetandet av terminologiska system pågår i både industri- och utvecklingsländer; det är nödvändigt med samordning och ledning för undvikande av dubbelarbete

– undervisning i terminologi förekommer i ökad utsträckning vilket också medför ett ökat behov av läroböcker.

Mötesdeltagarna var ense om att i den ständigt pågående förändringen av terminologins miljö skulle kanske Infoterms funktioner behöva omprövas; detta gällde särskilt uppgiften att samla och analysera de terminologiska publikationer som sprids.

NOTISER

Studiebesök från tyska institutionen

Den 17 september besöktes TNC av ett tjugotal personer från tyska institutionen vid Stockholms universitet. De besökande var samtliga tolkstuderande och visade särskilt intresse för den hjälp TNC kan ge i översättningsfrågor.

ISO-möte i Oslo

Den 21 – 23 september deltog civilingenjör Göran Walter från TNC som observatör i ett ISO-möte som hölls i Oslo. Man diskuterade där en termlista med ca 200 allmänna byggtërmer som utarbetats av en arbetsgrupp under ISO/TC 59/SC 2 (Terminology, symbols and unification of language).

Avfall 76

En internationell mäsä med namnet Avfall 76 ägde rum i september månad på Elmia i Jönköping. I samband därmed höll Göran Walter den 28 september ett föredrag med rubriken Terminologi inom avfallsområdet.

TNC 37 SKRIVREGLER

Sjätte tryckningen

Att utforma korrekt, lättläst och entydig text är ibland en besvärlig uppgift. Författare och utskrivare kan ofta vara hjälpta av klara rekommendationer. Sådana har samlats i TNC 37 Skrivregler, som med den föreliggande sjätte tryckningen får en sammanlagd upplaga av 34 000 exemplar.

Publikationens uppgift är alltjämt att i första hand utgöra ett praktiskt hjälpmedel vid skrivning av teknisk text. Huvudvikten ligger därför

på avsnitten om storhets- och måttenhetsbeteckningar, förkortningar och beteckningar av speciell natur, matematiska tecken och sifferuttryck. Vidare redogörs för användningen av skiljetecken och övriga skrivtecken samt för avstavning, stor begynnelsebokstav, allmänna förkortningar m.m.

Sjätte tryckningen skiljer sig från den föregående huvudsakligen i fråga om benämningar och beteckningar för storheter och enheter. Anvisningarna av allmän natur överensstämmer liksom tidigare i huvudsak med de skrivregler som Svenska språknämnden ger ut.

Cirkapris för publikationen är 10 kr.

PROJEKTARBETE

Förstudie till en Drift- och underhållsteknisk ordlista

En enhetlig terminologi är en förutsättning för rationell drift och underhåll av tekniska system, anläggningar m.m. En uppslutning av olika intressenter kring ett ordlistearbete på området har länge inte varit möjlig att uppnå. Många myndigheter, organisationer och företag har nöjt sig med att utarbeta interna ordlistor som företrädesvis knutits till drift- och underhållsinstruktioner.

TNCs arbete med i första hand byggekonomiska termer har visat att problemen är så stora och allmänt uppmärksammade att det nu är lämpligt att utarbeta en förstudie till en drift- och underhållsteknisk ordlista. Denna skall innebära en kartläggning av ämnesområdet samt en behovsprioritering och källinventering. Projektet bedrivs med ekonomiskt stöd från BFR och i nära samarbete med BFRs programarbete inom förvaltningsområdet som sker gemensamt med motsvarande organisation i övriga nordiska länder.

Luftbehandlingsordlista

Utredningsarbetet med Ventilationsteknisk ordlista (TNC-Akt 1975:4. 1976:2) har lett fram till färdigställandet av ett förslag som sänts ut på remiss i november. Ett synbart resultat av utredningen är ändringen av projektets arbetsnamn till Luftbehandlingsordlista.

SORT OCH KVALITET

Det är en vanlig och ofta invändningsfri företeelse i språket att namnet på en egenskap överfört används som namn på bäraren av egenskapen. En hög har fått sitt namn därför att den är just hög. Det som är ljus kallas ljus. Ibland kan detta förhållande resultera i en svävning i betydelsen. Avsiktligt eller inte har säkert versraden När skönheten kom till byn ofta missuppfattats.

Skadlig kan en sådan svävning bli när den drabbar ett tekniskt eller kommersiellt viktigt ord. Det av TNC rekommenderade betydelseinnehållet i ordet kvalitet framgår av TNC-Aktuellt 1974:5, sammanfattning av de egenskaper hos ett objekt som är av betydelse för viss användning. Men det är vanligt att man med kvalitet menar en klass av varor som kännetecknas av sådana egenskaper.

Denna svävning har påtalats speciellt för stålområdet. Man säger sig tillverka eller leverera stål i vissa kvaliteter när man uppenbarligen avser sorter. Metallnormcentralen använder också konsekvens ordet sort i denna betydelse, liksom TNC analogt har ord som virkessort och cementsort i sina ordlistor.

Mot den anförda definitionen på kvalitet vill TNC därför ställa upp en definition av ordet sort.

sort

E grade

F espèce f

D Sorte f

klass av objekt med viss kvalitet

Detta bör läsas som en rekommendation att noga hålla isär de båda orden kvalitet och sort.

Rättelser

Till de videotermer som presenterades i TNC-Aktuellt 1976:2 och 1976:3 kan följande synpunkter anslutas.

fonogram

I anmärkningen står att ordet kan användas om en konkret produkt, t.ex. ljudband. Bättre synes vara att ändra lydelsen till inspelat ljudband.

videogram

Även här införs på likartat sätt ordet inspelat

interntevesystem

Definitionen bör lyda: icke offentligt system med mindre antal tevekameror och tevemottagare, ofta för överföring av teveprogram inom visst område

TERMFRÅGOR I URVAL

I sin rådgivande verksamhet har TNC uttalat sig i följande termfrågor. Ställningstagandet är inte alltid det slutgiltiga, eftersom flera terminologiska problem kan vara förknippade med termen. Ett syfte med publiceringen är att stimulera till synpunkter från läsekretsen.

direktdrivning

E direct drive

F entrainement m direct

D Direktantrieb m

drivning där effektavgivande och effektupptagande axel utgörs av samma konstruktionselement eller av skilda axlar som förbundits med fast eller lösbar koppling

elektronoptik

E electronoptics

F

D Elektronenoptik f

del av elektronik som behandlar elektroners avböjning och fokusering i elektriska och magnetiska fält; jfr optoelektronik, optronik

krympfilm

E shrink-wrap

F

D Schrumpfhülle f

film, avsedd för förpackning, som genom värmebehandling e.d. fås att sammandras över det förpackade föremålet

optoelektronik

E optoelectronics

F

D Optoelektronik f

del av elektronik som behandlar kretsselement, kretsar och apparater med både elektriska och optiska ingångar och utgångar; jfr elektronoptik, optronik

optronik

E optronics

F

D Optronik

teknik för behandling och överföring av information med hjälp av en kombination av optoelektronik och t.ex. ljusledarteknik; elektronoptik, optoelektronik

stellit

E stellite

F stellite m

D Stellite n

koboltlegering med krom, wolfram och järn